

2. Elektrické tlumení

Filip Křížek krizek@ujf.cas.cz

Magnet zavěšený na pružině koná po vychýlení jednoduchý harmonický pohyb. Pokud magnet osciluje uvnitř cívky připojené k rezistoru, bude jeho pohyb tlumený. Prozkoumejte faktory, které toto tlumení ovlivňují.

Rozbor silového působení na magnet

$$F = F_{\text{elastická}} + F_{\text{mag. tlumení}} + F_{\text{tření}}$$

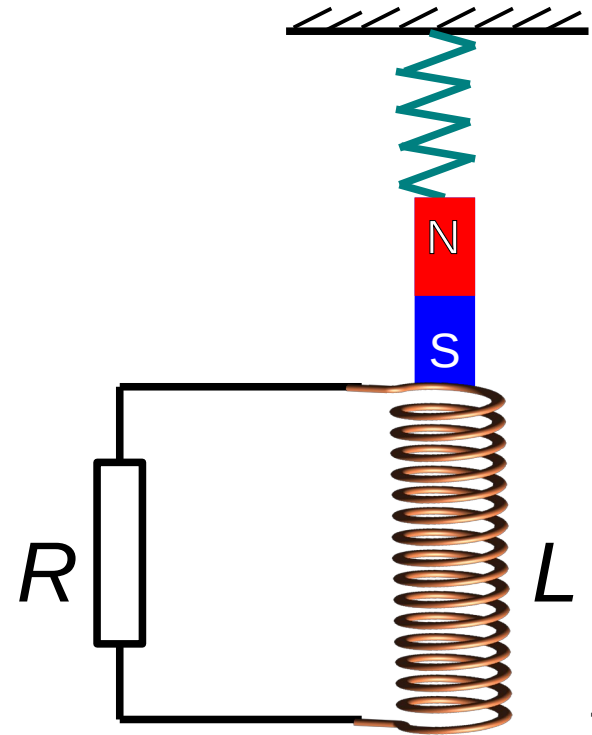
$F_{\text{elastická}} = -k y$ ..... síla od pružiny vracející magnet do rovnovážné polohy

k .... tuhost pružiny

y .... výchylka z rovnovážné polohy

$F_{\text{mag. tlumení}}$ ..... tlumící magnetická síla vyvolaná proudem indukovaným v elektrické cívce

$F_{\text{tření}}$ .... třecí síly (pro vzduch patrně $F_{\text{tření}} < F_{\text{mag. tlumení}}$)

Na kterých parametrech by mohlo tlumení záviset?

- L , R obvodu
- Rozdíl mezi polohou středu cívky a rovnovážnou polohou magnetu na pružině
- Natočení osy magnetu vzhledem k ose cívky

A možná i nějaké jiné

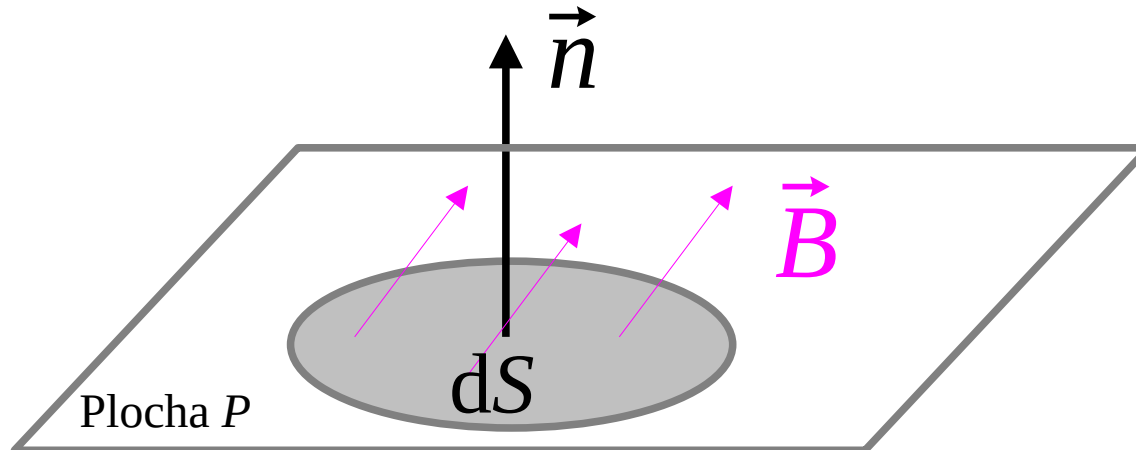
Magnetický indukční tok

$$\Phi = \int_P \vec{B} \cdot \vec{n} \, dS$$

Integrál, tj. součet přes všechny části dS plochy P

Skalární součin vektoru magnetické indukce $\mathbf{B}$ a normálového vektoru $\mathbf{n}$ k ploše dS

malá část plochy P

Faradayův zákon elektromagnetické indukce

$$U = - \frac{d\Phi}{dt}$$

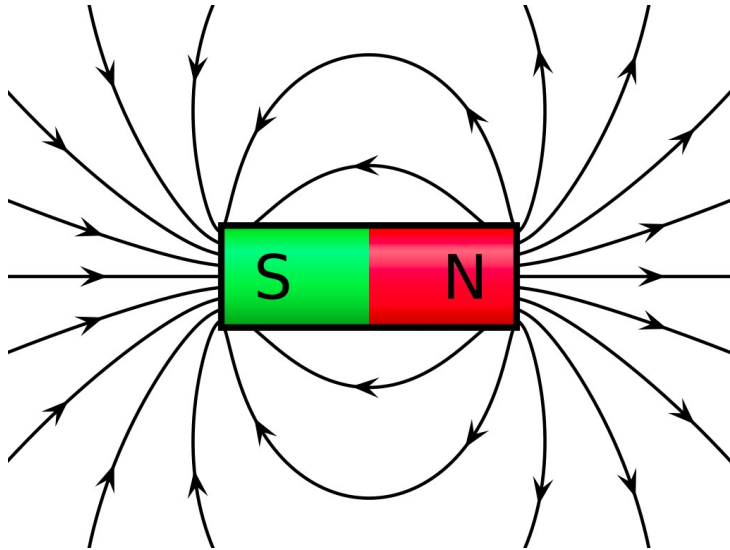
indukované elektromotorické napětí

časová změna magnetického indukčního toku

Lenzovo pravidlo

magnetické pole vytvořené indukovaným elektrickým proudem se snaží kompenzovat změny magnetického toku, které jsou odpovědné za vznik indukovaného proudu

Pole permanentního magnetu

Pole magnetického dipólu ve vzdálenosti r , která je **výrazně větší** než rozměr magnetu

$$\mathbf{B}(\mathbf{r}) = \frac{\mu_0}{4\pi} \left(3\mathbf{r} \frac{\mathbf{m} \cdot \mathbf{r}}{r^5} - \frac{\mathbf{m}}{r^3} \right)$$

vektor magnetického dipólového momentu

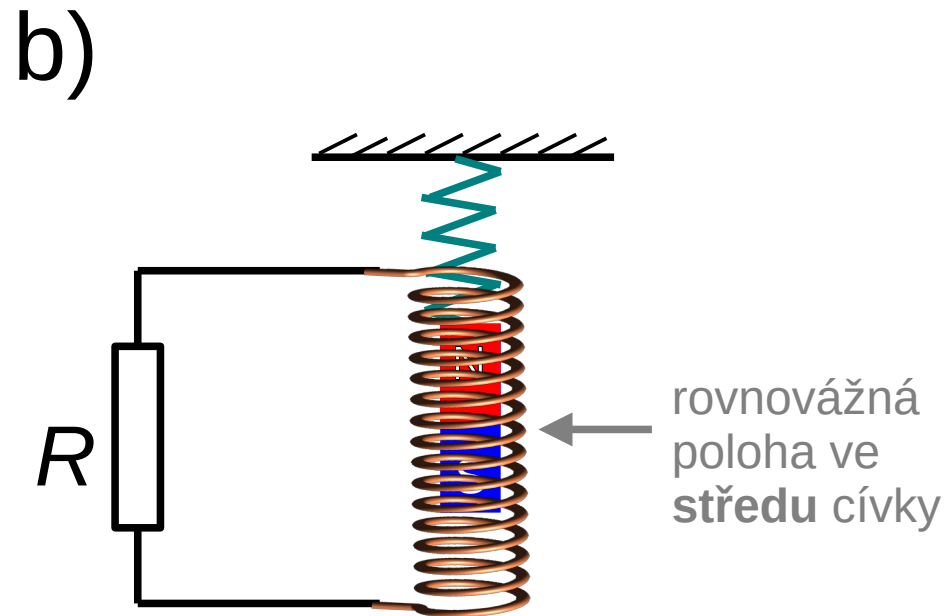
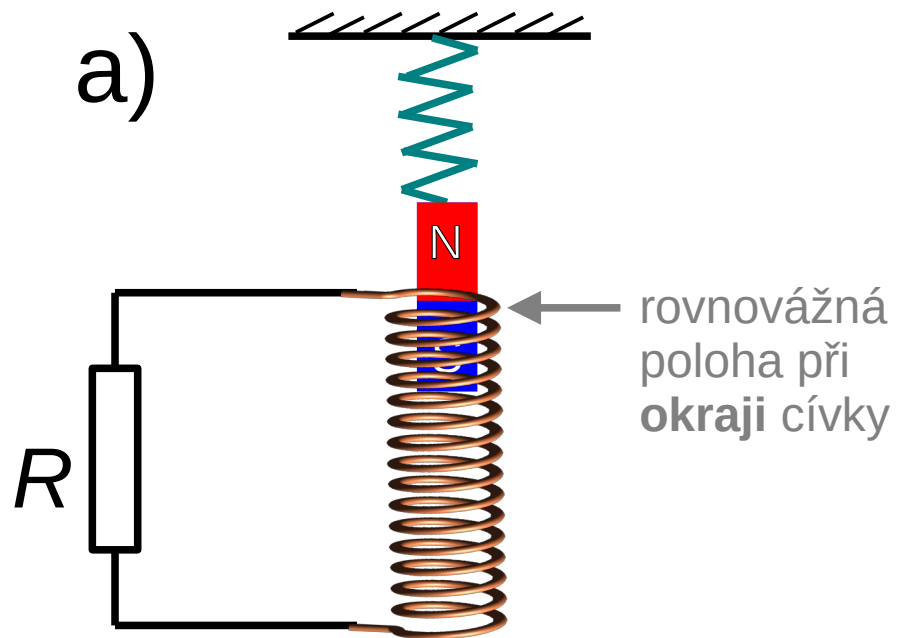
$$\mathbf{m} = I \mathbf{S}$$

$\mathbf{S}$ orientovaná plocha

I proud obtékající plochu

S ohledem na reálné proporce, lze očekávat složitější tvar pole

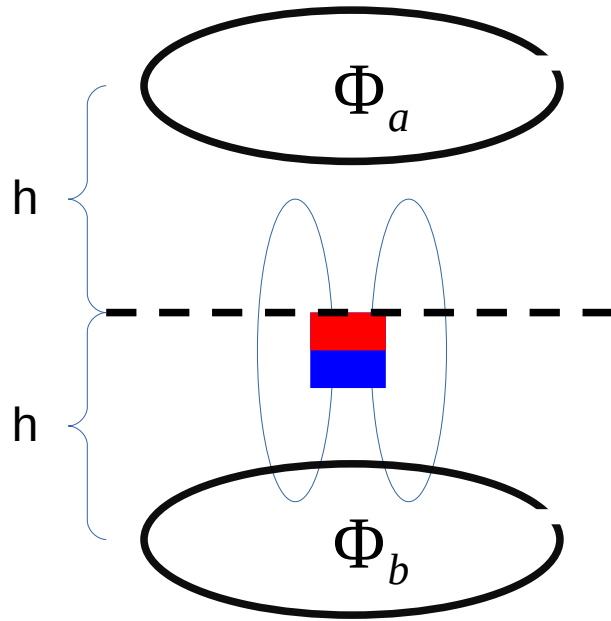
Ve které konfiguraci lze očekávat větší tlumení?

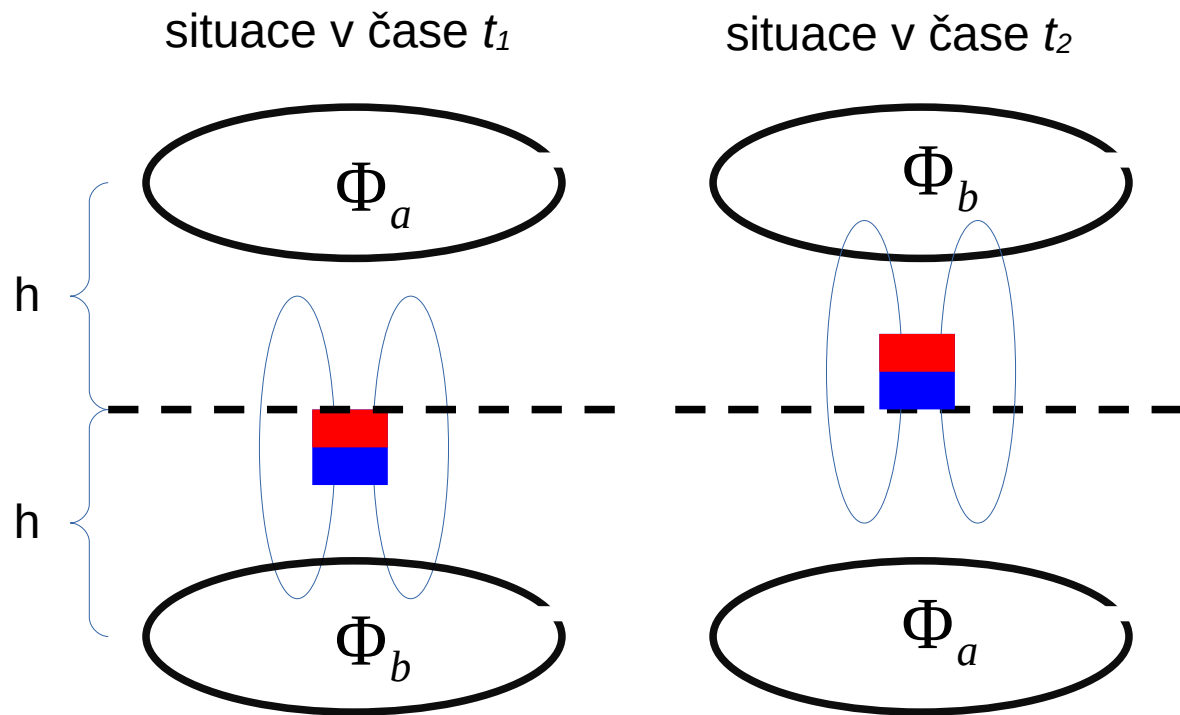
Magnet, R , L , pružina a počáteční výchylka jsou pro a) a b) identické

Jaké napětí bude indukováno v závitech umístěných
symetricky vzhledem ke **středu** magnetu?

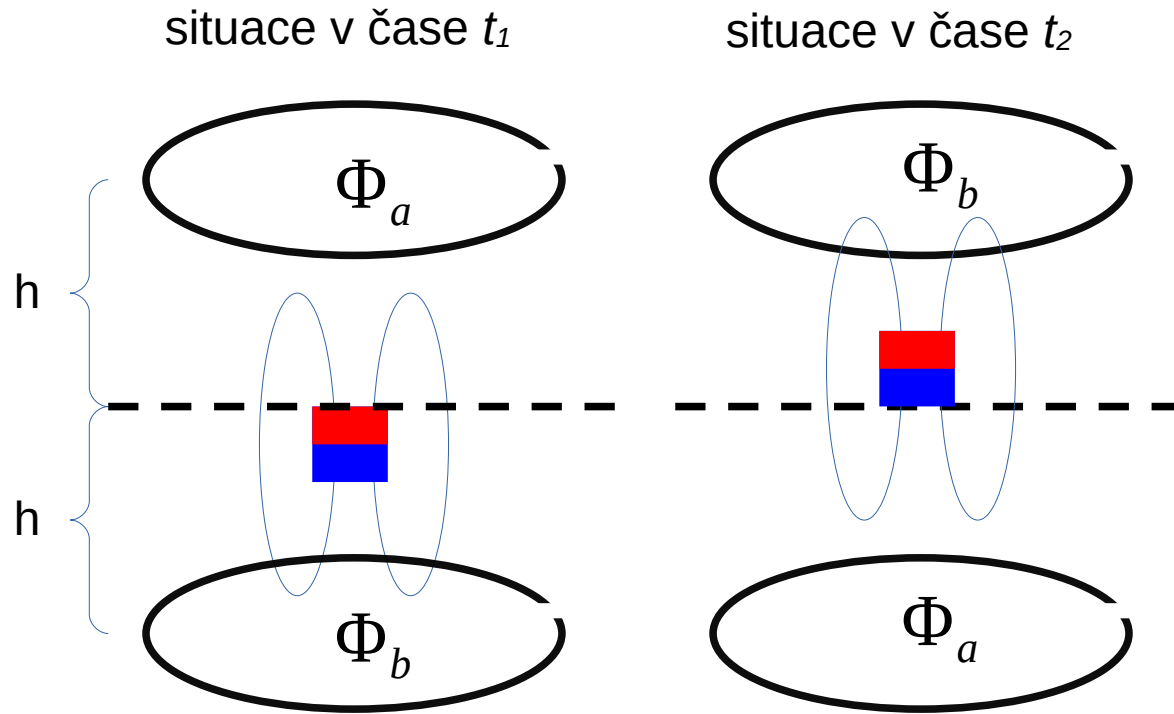
situace v čase t_1

Jaké napětí bude indukováno v závitech umístěných **symetricky** vzhledem ke **středu** magnetu?

Jaké napětí bude indukováno v závitech umístěných **symetricky** vzhledem ke **středu** magnetu?

Napětí na horním závitu:

$$U_H = - \frac{\Phi_b - \Phi_a}{t_2 - t_1}$$

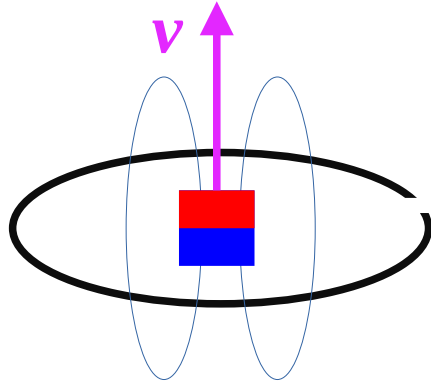
Napětí na dolním závitu:

$$U_D = - \frac{\Phi_a - \Phi_b}{t_2 - t_1}$$

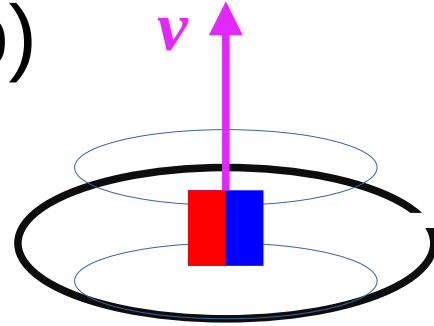
Napětí na závitech umístěných symetricky vůči středu magnetu se bude kompenzovat!

Jaká orientace magnetu bude indukovat větší napětí?

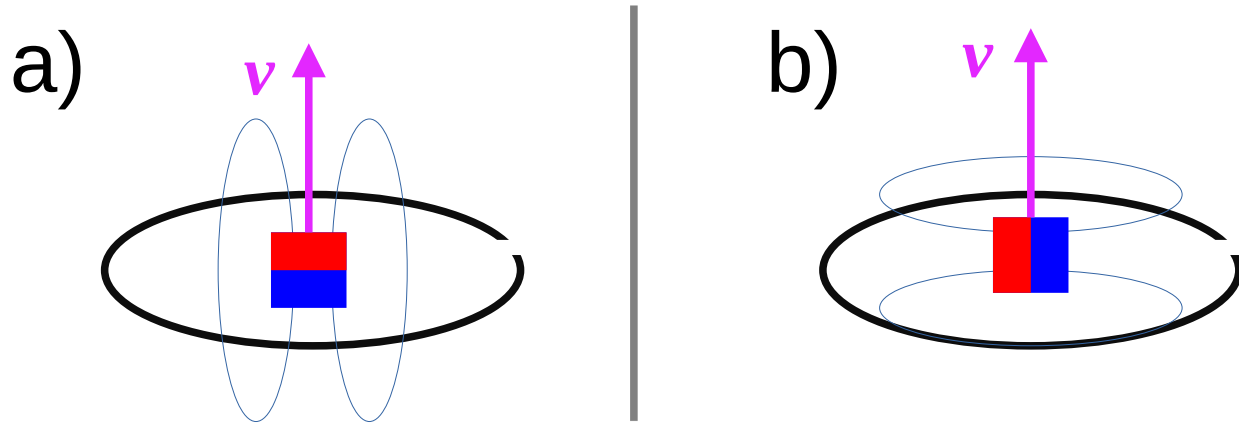
a)

b)

Jaká orientace magnetu bude indukovat větší napětí?

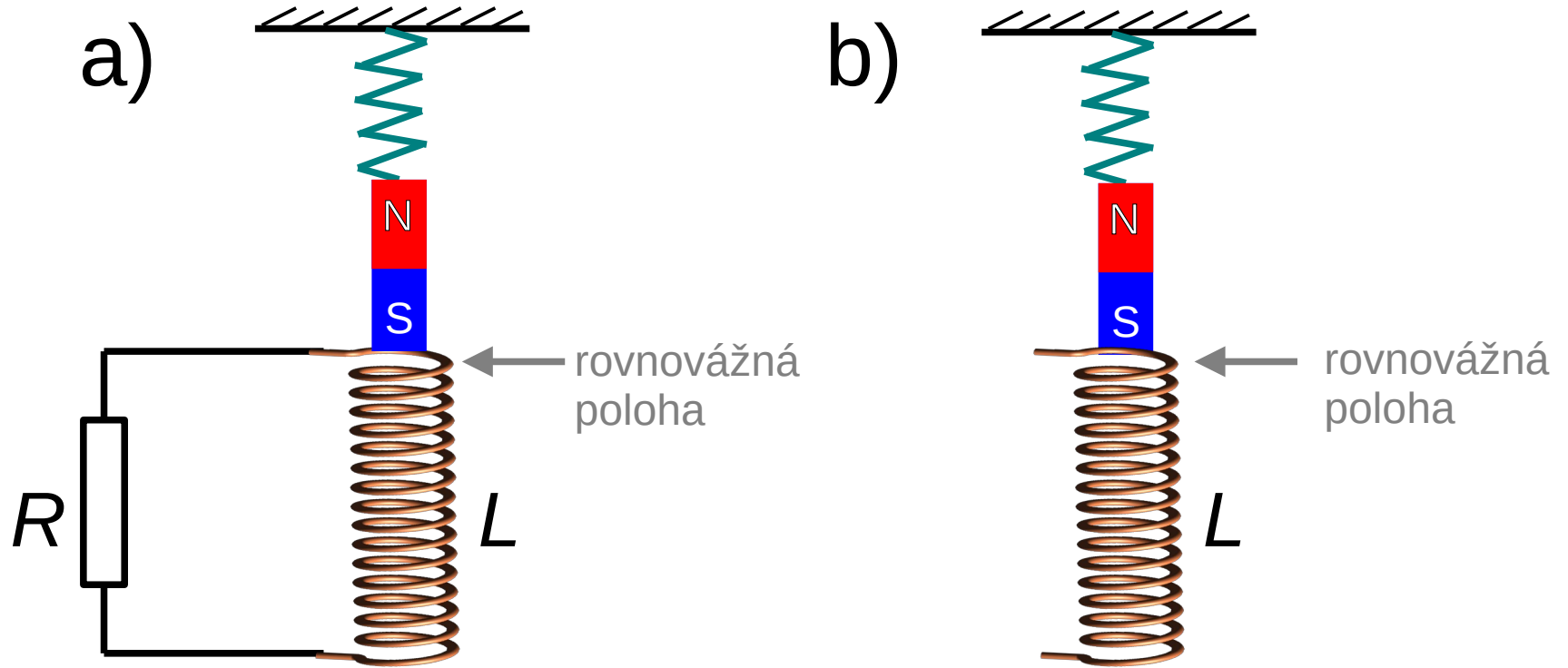

$$\Phi = \int_P \vec{B} \cdot \vec{n} \, dS$$

Pro $\vec{B} \parallel \vec{n}$ je Φ maximální

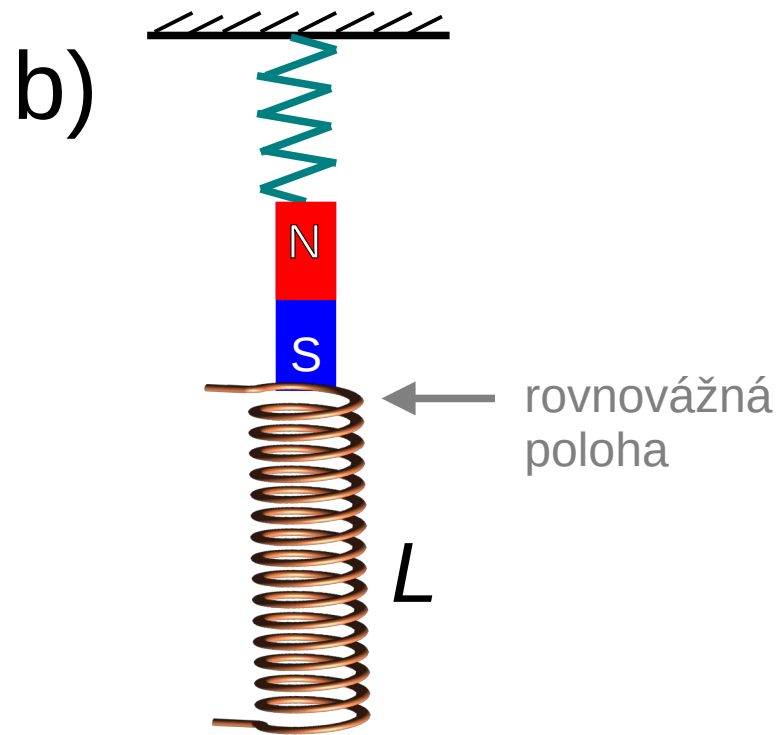
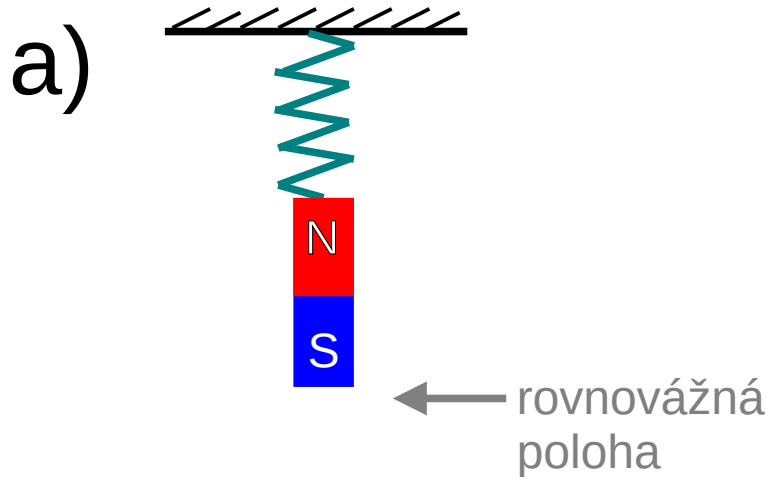
Pro $\vec{B} \perp \vec{n}$ je $\Phi = 0$

Ve které situaci bude větší tlumení?

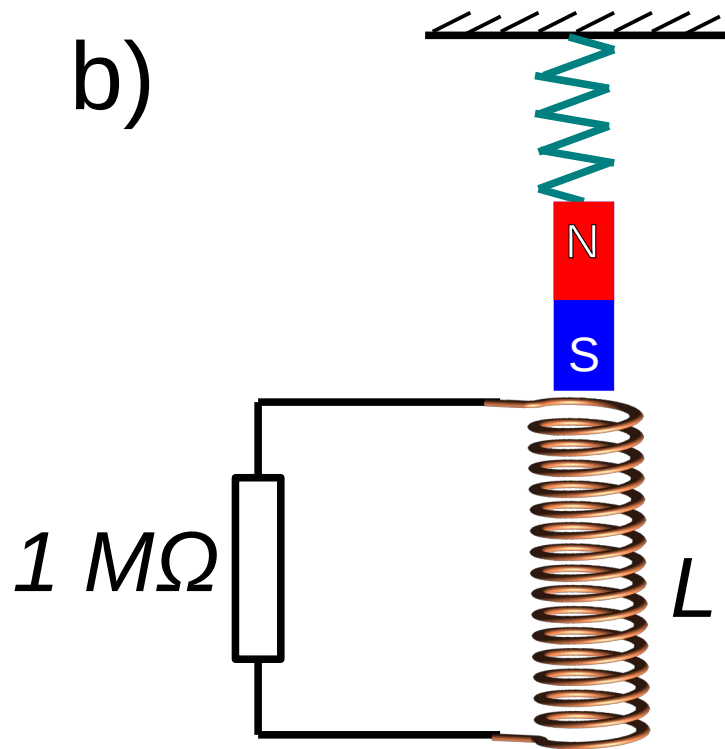
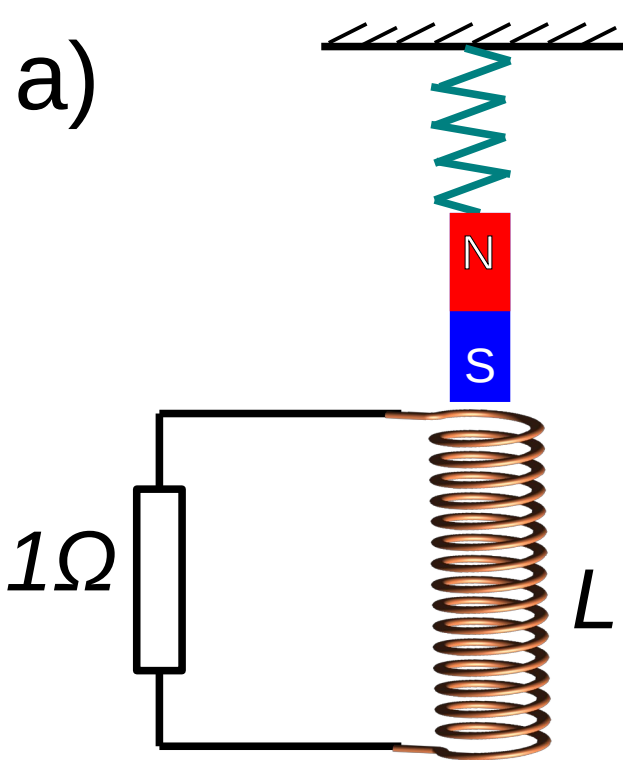
Magnet, L , pružina, rovnovážná poloha a počáteční výchylka jsou pro a) a b) identické 9

Ve které situaci bude větší tlumení?

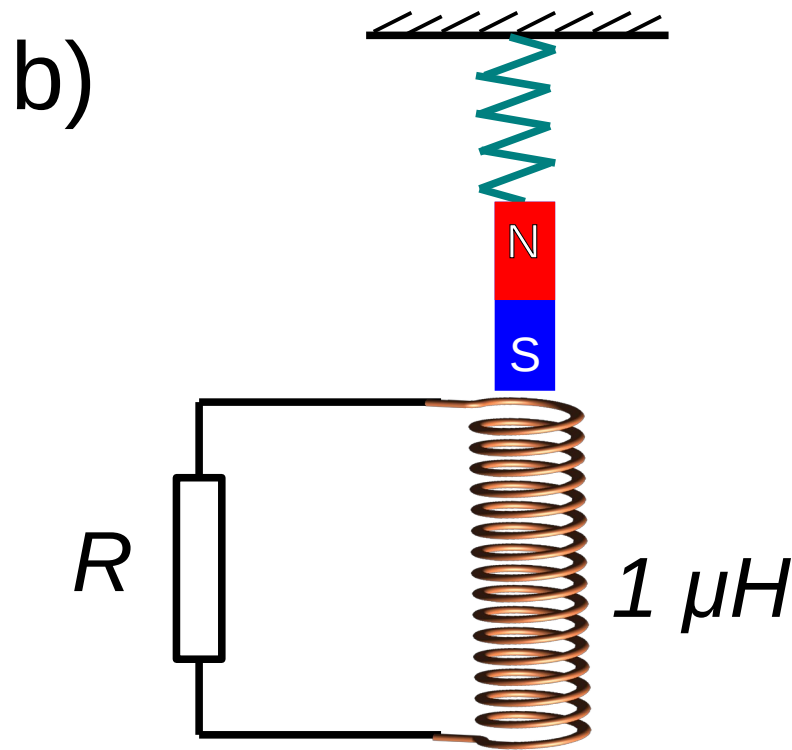
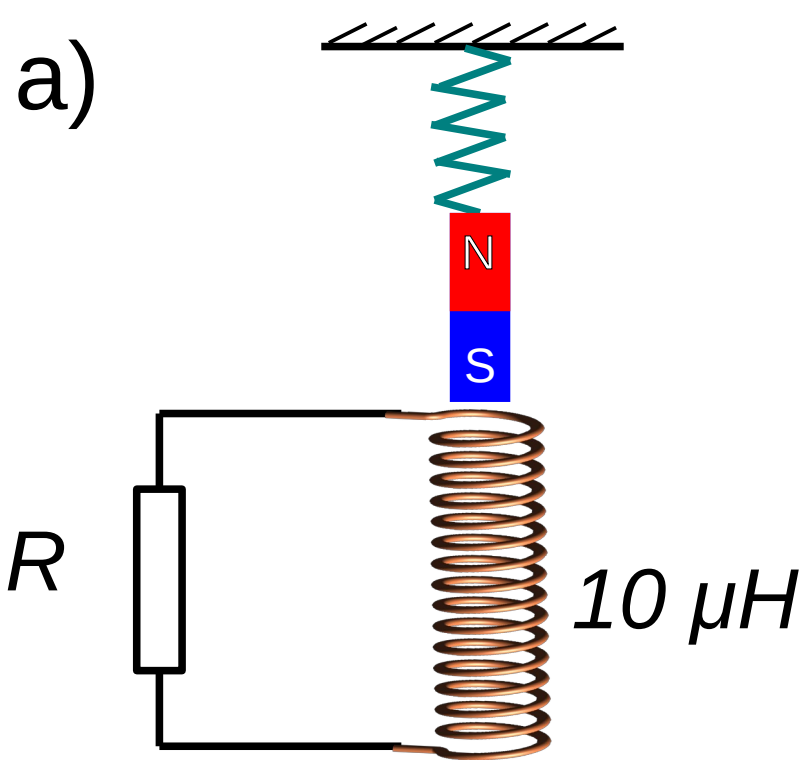
Magnet, pružina, rovnovážná poloha a počáteční výchylka jsou pro a) a b) identické

Ve které situaci bude větší tlumení?

Magnet, L , pružina, rovnovážná poloha a počáteční výchylka jsou pro a) a b) identické

Ve které situaci bude větší tlumení?

Magnet, R , pružina, rovnovážná poloha a počáteční výchylka jsou pro a) a b) identické

Pozor reálné cívky budou mít také vnitřní odpor, nezapomeňte jej změřit.

Vlastní indukčnost cívky

$$L = \mu_0 \mu_r \frac{N^2 S}{l}$$

μ_0 permeabilita vakua

μ_r permeabilita jádra cívky (v našem případě jádro tvoří vlastně magnet)

N počet závitů

S plocha závitů

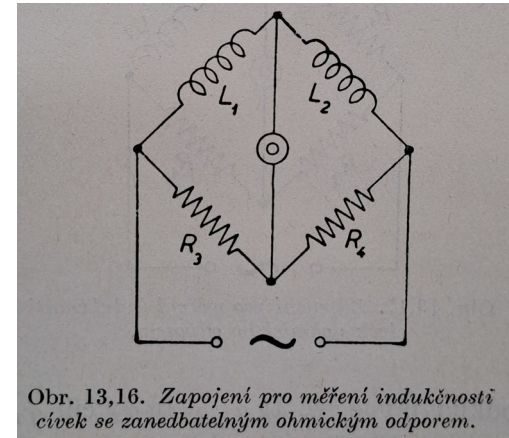
l délka cívky

Měření L standardním multimetrem obvykle není možné, protože většina základních modelů tuto funkci nemá.

- LCR měřič

- Wheatstoneův můstek (pro cívky bez odporu) $L_1 : L_2 = R_3 : R_4$

[Petržílka, Šafrata: Elektřina a magnetismus]

Obr. 13,16. Zapojení pro měření indukčnosti cívek se zanedbatelným ohmickým odporem.

Tlumené kmitání za předpokladu, že odporová síla je úměrná rychlosti

$$F = -k y - \beta v \quad \rightarrow \quad m \ddot{y} = -k y - \beta \dot{y}$$

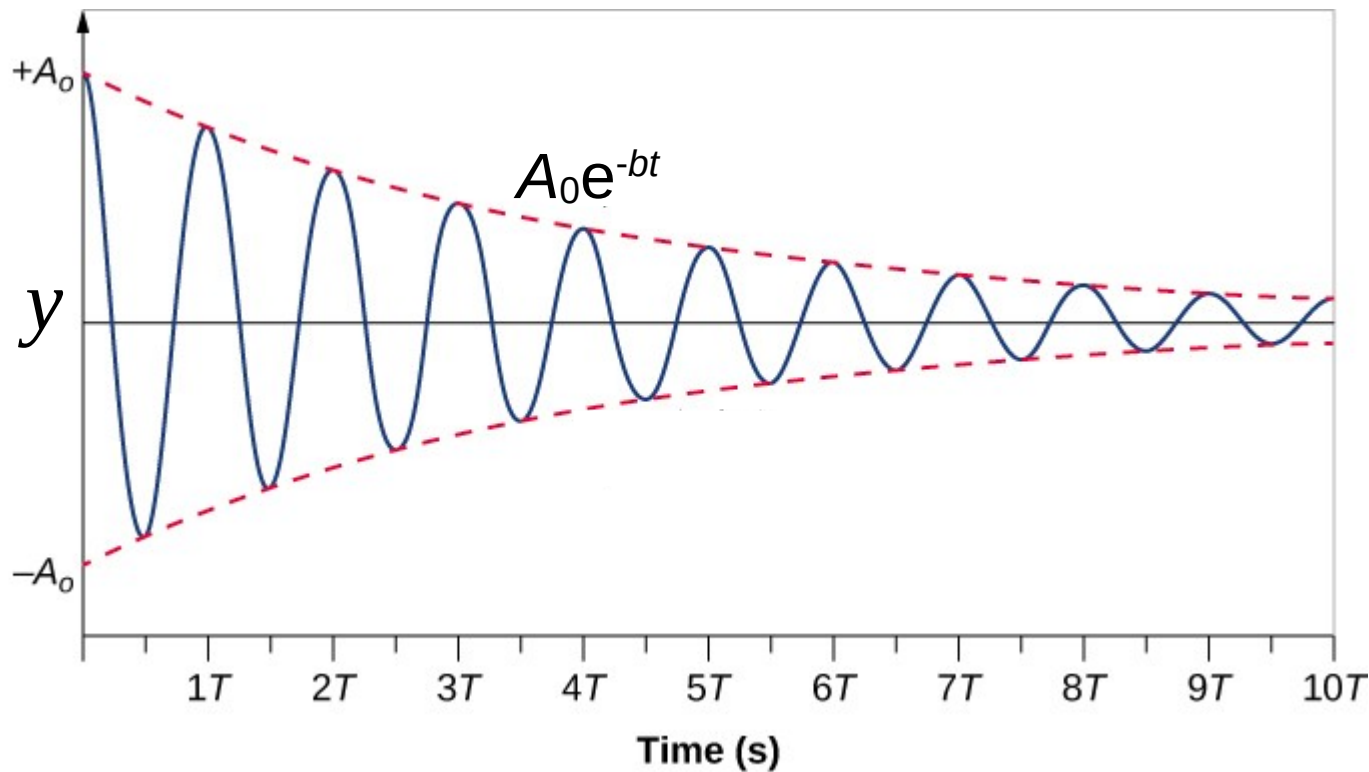
Označme $\beta/m = 2b$ a $k/m = \omega^2$ ω je úhlová frekvence netlumeného oscilátoru

$$\ddot{y} + 2b \dot{y} + \omega^2 y = 0$$

Řešení $y = A_0 e^{-bt} \cos(\omega_1 t)$

A_0 je počáteční výchylka a $\omega_1 = \sqrt{\omega^2 - b^2}$ je úhlová frekvence tlumeného osc.

Tlumené kmitání

$$y = A_0 e^{-bt} \cos(\omega_1 t)$$

Podíl výchylek po 1 periodě
je konstantní a roven

$$e^{\frac{-2\pi b}{\omega_1}} \quad \text{útlum}$$

- Průchod rovnovážným bodem je periodický a opakuje se po $T/2 = \pi/\omega_1$
- Vzdálenost mezi maximy není přesně rovna periodě
- Kam se ztrácí energie v obvodu?

Zpracování

- **Teorie:**

Elektromagnetická indukce,

popis tlumeného oscilátoru,

identifikace relevantních parametrů a fyzikální zdůvodnění

jejich výběru

- **Experiment:**

Hodnoty vstupních parametrů (tuhost pružiny, R , L , ...)

Dokumentace metodiky měření (fotografie/schéma aparatury)

Analýza tlumených kmitů